

Հ Ա Շ Վ Ե Տ Վ ՈՒ Թ Յ ՈՒ Ն

ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի 2023 թ. գիտական և գիտակազմակերպչական գործունեության հիմնական արդյունքների մասին

1. Կարևորագույն արդյունքները.

«Հայաստանը և հայությունը նորագույն ժամանակաշրջանում: Հայկական հարց և Հայոց ցեղասպանություն» թեմայի շրջանակում (ղեկ.՝ պ.գ.դ. Կ. Խաչատրյան) միջազգային համագործակցության արդյունքում ՄԳՇ-ում բարձր վարկանիշ ունեցող «Oriental Studies» (Scopus, Q1) ամսագրում հրատարակվել է Խորհրդային Հայաստանի և Արցախի օրինակով խորհրդային տարիներին ազգային-պետական շինարարության խնդրիներին վերաբերող հոդվածը, որտեղ կոնկրետ փաստերի վրա հեղինակները (Ա. Մելքոնյան, Կ. Խաչատրյան, Ի. Կրյուչկով) ցույց են տալիս, որ ՀԽՍՀ-ը և ԼՂԻՄ-ը պետականության բազմաթիվ հատկանիշներ ունեցող ազգային կազմավորումներ էին, որոնց հենքի վրա 1991 թ. սեպտեմբերին կյանքի կոչվեցին հայկական երկու անկախ պետություններ՝ Հայաստանի Հանրապետությունը և Արցախի Հանրապետությունը:

Արցախյան հիմնախնդիրներին վերաբերող գիտագործնական համաժողովի զեկույցների ժողովածուում ներկայացված են Արցախի և Հայաստանի Հանրապետության շուրջ ստեղծված աշխարհաքաղաքական բարդ իրադրության մեջ լուծումներ առաջարկելու վերլուծություններ, հոդվածներ և առաջարկություններ:

2. Բազային ֆինանսավորմամբ ստացված արդյունքները.

«Հայոց պետականության հիմնախնդիրները հնագույն ժամանակներից մինչև 1918 թ.» թեմայի շրջանակում (ղեկ.՝ ակ. Ա. Մելքոնյան) հրատարակվել են.

- Երվանդ Մարգարյանի «На разломах миросистем: из истории контактных зон Перед неазиатского региона: Исторические очерки» աշխատության գիրք առաջինը, որը նվիրված է Եփրատի շփման գոտուն անտիկ և միջնադարում: Եփրատի սահմանը միաժամանակ գտնվում է համաշխարհային մի քանի համակարգերի ու քաղաքակրթությունների խաչմերուկում: Հետևաբար, արխայիկ ժամանակներից ի վեր այս տարածաշրջանում և նրա շուրջ շարունակական բախումներ տեղի են ունեցել աշխարհների ու կայսրությունների միջև, որն իր հետքն է թողել այս փոքր, բայց խիտ բնակեցված ենթաշրջանի կյանքում: Սկսած մ.թ.ա. 2-րդ հազարամյակից Եփրատը եղել է կայսրությունների միջև կովախնձոր, որի պատճառով նրա շրջանները հայտնվել են համաշխարհային տարբեր համակարգերի ու քաղաքակրթությունների մաս, այսպես կոչված՝ Նոմոս: Չնայած մասնատվածությանը՝ այս տարածաշրջանը պահպանել է մշակութային, կրոնական ու տնտեսական միասնությունը և ներքին մտավոր ամբողջականությունը: Նրա բնակիչներից ոմանք միաժամանակ հավատարմորեն ծառայել են կայսերական իշխանություններին, իսկ մյուսները ընդգծված

հակառակության մեջ էին մետրոպոլիայի հետ: Այս կամուրջ-մշակույթները, որոնք առաջացել են համաշխարհային համակարգերի ծայրամասում, և երբեմն ամբողջ ենթաքաղաքակրթությունները դեռևս թերագնահատված են և քիչ ուսումնասիրված:

- «Թռչնոց բոյն» որբանոցի ստեղծման 100 ամյակին նվիրված նյութերի ժողովածուն, որտեղ ներկայացվել է Հայոց ցեղասպանության հետևանքով Լիբանանի ծովեզրյա Ջիբել քաղաքում դանիացի միսիոներուհի Մարի Յակոբսոնի կողմից 1922 թ. հիմնված որբանոց-վարժարանի՝ «Թռչնոց բոյն»-ի գործունեությունը:

«Հայաստանը և հայությունը նորագույն ժամանակաշրջանում: Հայկական հարց և Հայոց ցեղասպանություն» թեմայի շրջանակում (ղեկ.՝ պ.գ.դ. Կ. Խաչատրյան) հրատարակվել են.

- Կարեն Մկրտչյանի «Հայ-իրանական հարաբերությունները 1991-2005 թթ.» աշխատությունը, որտեղ քննարկվել են հայ-իրանական քաղաքական, տնտեսական, գիտակրթական ու մշակութային հարաբերությունները, այդ գործընթացին իր որոշակի մասնակցությունն ունեցած Իրանի հայ համայնքի դերը 1991-2005 թթ., փորձ է արվել անդրադառնալ երկկողմ հարաբերություններում տեղ գտած ձեռքբերումներին ու խնդիրներին:

- Կլիմենտ Հարությունյանի «Армяне-моряки в Великой Отечественной войне (1941-1945 гг.)», գիրքը, որտեղ ՌԴ Ռազմածովային և պաշտպանության նախարարության նորահայտ արխիվային փաստաթղթերի, համապատասխան գրականության և պարբերական մամուլի նյութերի հիման վրա հայկական պատմագիտության մեջ առաջին անգամ լուսաբանվել է Բալթյան, Սև, Հյուսիսային ու Խաղաղ օվկիանոսի նավատորմերի հայ ծովայինների մասնակցությունը Հայրենական մեծ պատերազմին:

«Աղբյուրագիտություն և պատմագրություն» թեմայի շրջանակում (ղեկ.՝ պ.գ.թ. Ա. Շահնազարյան) հրատարակվել է «Օտար աղբյուրները հայկական գաղթավայրերի մասին» երրորդ պրակը, որտեղ ներկայացվել է Հալեպի «Քարեն Եփփե» ազգային ճեմարանի 75-ամյա պատմությունը:

3. Թեմատիկ ֆինանսավորմամբ ստացված արդյունքները.

«Խորհրդային Հայաստանի պատմության «սպիտակ էջերը». ազգային զարթոնքից մինչև անկախություն (1965-1991 թթ.)» թեմայի շրջանակում (ղեկ.՝ պ.գ.դ. Կ. Խաչատրյան) ուսումնասիրվել են Հայաստանի ազգային գրադարանում և ԳԱԱ հիմնարար գիտական գրադարանում պահվող, ինչպես նաև համացանցում առկա թվայնացված պարբերականները (թերթեր, ամսագրեր), գիտական ու գեղարվեստական գրականությունը, հուշագրությունները, լուսանկարները, փաստավավերագրական ու գեղարվեստական ֆիլմերը, Երևանում և մարզերում անցկացվել են հարցազրույցներ, ուսումնասիրվել են արխիվային փաստաթղթեր Հայաստանի ազգային արխիվում և արխիվի Լոռու ու Տավուշի մարզային մասնաճյուղում (արխիվային շուրջ 160 գործեր), Աբովյանի տարածքային ներկայացուցչությունում:

2023 թ. ապրիլի 30-ին Կոտայքի մարզի Ծաղկաձոր քաղաքում անցկացվել է «Խորհրդային Հայաստանի առօրյա կյանքի «սպիտակ էջերը»» խորագրով միջազգային գիտաժողով և կլոր սեղան-քննարկում: Վերջինիս մասնակցել են ներկայացուցիչներ ՌԴ ԳԱԱ ընդհանուր պատմության ինստիտուտից, ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտից, ԵՊՀ, ՀՊՄՀ, ՀԱԱՀ: Տարվել են նաև կատարված հետազոտության արդյունքները գիտահանրամատչելի տարբերակով լայն հանրությանը ներկայացնելու աշխատանքներ:

Թեմայի շրջանակներում հրատարակվել է գիտական 6 հոդված:

4. Կիրառական մշակումներ /չկան/

5. Մենագրություններ, ժողովածուներ, գրքեր

1. Արցախյան հիմնախնդիրները արդի քաղաքական գործընթացների հոլովույթում: Գիտագործնական համաժողովի զեկույցների ժողովածու, Ե., Պատմ. ինստ., 2023, 328 էջ:
2. Գասպարյան Դ.Վ., Չարենց, Ե., «Տիգրան Մեծ» հրատ., 2023, 404 էջ:
3. Գասպարյան Դ.Վ., Հայ գրականություն, Ե., «Տիգրան Մեծ» հրատ., 2023, 580 էջ:
4. Հակոբյան Ա.Մ., Արևմտահայոց Ազգային սահմանադրությունը Հայոց պետականության գաղափարի հոլովույթում (1860-1863 թթ.), «Ազգային սահմանադրության» վավերացման 160-ամյակի առթիվ, Ե., Պատմ. ինստ., «Դավիթ թագավոր» ՄՊԸ տպարան, 2023, 184 էջ:
5. Հայոց ցեղասպանությունը եւ որբերը կլոր սեղան-քննարկում «Թռչնոց բոյն» որբանոցի ստեղծման 100-ամյակին նվիրված նյութերի ժողովածու, Ե., Պատմ. ինստ., 2023, 149 էջ:
6. Մկրտչյան Կ.Գ., Հայ-իրանական հարաբերությունները 1991-2005 թթ., Ե., Պատմ. ինստ., 2023, 257 էջ:
7. Սահակյան Ռ.Օ., Սարգսյան Ռ.Հ., Միլիցիայի ուսումնական դասընթացների կազմակերպումը Խորհրդային Հայաստանում (1920-ական թթ.: Փաստաթղթեր և նյութեր), Ե., Պատմ. ինստ., 2023, 194 էջ:
8. Սուքիասյան Հ.Կ., Ղազարյան Գ.Խ., Ավետյանցները և նրանց զարեջրի գործարանը (գիրք ալբոմ), Ե., «Թիվ 405» ՓԲԸ, 2023, 140 էջ:
9. Սուքիասյան Հ.Կ., Ղարազոզյան Ա.Հ., Գառնի (հին ժամանակներից մինչև մեր օրերը), Ե., «Աստղիկ» գրատուն, 2023, 239 էջ:
10. Օտար աղբյուրները հայկական գաղթավայրերի մասին, պրակ Գ, Հալեպի «Քարեն Եփեփե» ազգային ճեմարանի հիմնադրման 75-ամյակին նվիրված միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., Պատմ. ինստ., 2023, 197 էջ:
11. Арутюнян К.А., Армяне-моряки в Великой Отечественной войне (1941-1945 гг.), Ер., Инст. ист. НАН РА, 2023, 252 стр.
12. Маргарян Е.Г., На разломах миросистем: из истории контактных зон Перед неазиатского региона: Исторические очерки, Ер., Инст. Ист. НАН РА, 2023, Кн. I, 334 стр.
13. Тунян В.Г., Освещение Армянского вопроса и Геноцида армян в Азербайджанской историографии. Начало XXI в., Ер., изд. “Чартарагет”, 2023, 140 стр.
14. Тунян В.Г., Армянская Апостольская церковь: воззрения и реалии, Ер., изд. “Лусакн”, 2023, 240 стр.

Դասագրքեր, ուսումնական ձեռնարկներ

15. Գասպարյան Դ.Վ., Գրականություն, 9-րդ դասարան Ե., «Տիգրան Մեծ» հրատ., 2023, 298 էջ:

16. Գասպարյան Դ.Վ., Հայ գրականություն, 12-րդ դասարան Ե., «Արևիկ» հրատ., 2023, 224 էջ:

17. Սուքիասյան Հ.Կ., Նաջարյան Մ.Տ., Ղամբարյան Վ.Վ., Պողոսյան Լ.Վ., Նուրբեկյան Լ.Զ., Ղարիբյան Ա.Ա., Ատալյան Մ.Ս, «Հայոց պատմություն» և «Հասարակագիտական առարկաների մոդուլ» դասընթացների ուսումնամեթոդական ձեռնարկ, Ե., «Մեկնարկ» ՍՊԸ, 2023, 87 էջ:

Գրախոսվող ամսագրերում ու գիտաժողովների գրախոսվող ժողովածուներում տպագրված հոդվածներ

1. Ադամյան Ն.Ս., Դրվագներ Կովկասի Հայոց բարեգործական ընկերության գործունեությունից (1914 թ. սեպտեմբեր-1915 թ. հունիս), Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 2, 2023, էջ 31-42:

2. Ազատյան Շ.Խ., Համազասպ և Սահակ Արծրունի եղբայրների վկայաբանությունը և Հայաստանի դրությունը Ը դարի 70-80-ական թթ., Ե., «Արևելյան աղբյուրագիտություն», հտ. 4, 2023, էջ 22-56:

3. Ազիզբեկյան Ռ.Լ., ՌԴ Հայկական սփյուռքի դերը հայ-ռուսական հարաբերությունների ամրապնդման գործում (1991-2008 թթ.), Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 1, 2023, էջ 9-24:

4. Ազիզբեկյան Ռ.Լ., «Վերակառուցման» քաղաքականությունը և ԽՍՀՄ փլուզումը (1985-1991), Ե., «Հայոց պատմության հարցեր» գիտական պարբերական, N 1(26), 2023, էջ 152-169:

5. Ալեքսանյան Հ.Ս., ՀՀ-ից ՌԴ աշխատանքային միգրացիայի հիմնախնդրի շուրջ, Ե., «Պատմություն և մշակույթ» հանդես, N 2, 2023, էջ 180-185:

6. Ամիրջանյան Հ.Հ., Արևմտահայության կոտորածների կանխմանն ուղղված Գևորգ Ե Սուրենյանցի գործունեությունը (1915 թ. ապրիլ-նոյեմբեր), Ե., «Հայոց պատմության հարցեր» գիտական պարբերական, N 1(26), 2023, էջ 67-79:

7. Ամիրջանյան Հ.Հ., Արևմտյան Հայաստանում բարենորոգումների իրագործման հանգամանքները 1913 թ. (Գևորգ Ե Սուրենյանցի աթոռակալության տարիներին), Ե., “Регион и мир” научноаналитический журнал, N 3, 2023, էջ 47-52:

8. Ամիրջանյան Հ.Հ., Գևորգ Սուրենյանցի գործունեությունը Հայկական հարցի վերաբացման ուղղությամբ 1912 թ., Ե., «Գավառի պետական համալսարանի 26-րդ գիտաժողով՝ նվիրված համալսարանի հիմնադրման 30-ամյակին», 2023, էջ 218-226:

9. Ավագյան Բ.Ռ., Սիրիայի պատերազմի ընթացքում հայերի կրած զրկանքներ (2012-2018), Ե., «Հայոց պատմության հարցեր» գիտական պարբերական, N 2(27), 2023, էջ 194-210:

10. Ավագյան Ք.Ռ., Սիրիայի հայերի տեղաշարժը արտերկիր (Լիբանան, Թուրքիա, Հորդանան, ԱՄՆ, Շվեդիա, Ավստրալիա) (2012-2018 թթ.), Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 3, 2023, էջ 61-74:
11. Ավետիսյան Ս.Ռ., ՀԽՍՀ Կարմիր խաչի ընկերության գործունեությունը 1950-ական թվականների առաջին կեսին, Ե., «Բանբեր Հայաստանի արխիվների», N 1, 2023, էջ 83-113:
12. Ավետիսյան Ս.Ռ., Գյոզալյան Վ.Գ., Սոցիալական արդարության հիմնախնդիրը ՀՀ նախադպրոցական կրթության ոլորտում, Ե., «Գիտական Արցախ», N 1(16), 2023, էջ 148-159:
13. Ավետիսյան Ս.Ռ., Հրաչիկ Սիմոնյան (ծննդյան 95-ամյակի առթիվ), Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 2, 2023, էջ 327-331:
14. Բաբլումյան Ա.Ռ., Ժողովրդագրական փոփոխությունների պատճառներն Արևմտյան Հայաստանի Դիարբեքիի նահանգում (XIX դ. վերջեր-XX դ. սկզբներ), Ե., «Հայոց պատմության հարցեր» գիտական պարբերական, N 1(26), 2023, էջ 35-51:
15. Բադալյան Ա.Ռ., ՀԿ(Բ)Կ կենտրոնի նախագահության և քարտուղարության որոշումները ԱՄԴԽՀ և ԽՍՀՄ կազմավորման մասին (1921-1922 թթ.), Ե., «Աշխատություններ Հայաստանի պատմության թանգարանի», N 1(11), 2023, էջ 20-42:
16. Բադալյան Ա.Ռ., Ալեքսանյան Կ.Վ., Խորհրդային իշխանության առաջին քայլերը Ալեքսանդրապոլի գավառում 1921-1922 թթ., Ստեփանակերտ, «Արցախի պետական համալսարանի գիտական տեղեկագիր (Հասարակական գիտություններ)», N 1, 2023, էջ 320-330:
17. Բադալյան Ա.Ռ., Նոմենկլատուրայի ձևավորման քաղաքականությունը Խորհրդային Հայաստանում (1920-ական թթ.), Վանաձոր, «Վանաձորի պետական համալսարանի գիտական տեղեկագիր. Հումանիտար և հասարակական գիտություններ», N 2, 2023, էջ 127-138:
18. Բալայան Վ.Ռ., Իվանյան բնակավայրը. պատմական անցյալը և ներկան, Ե., «Արցախի հոգևոր ու մշակութային ժառանգության պաշտպանության խնդիրներն ու վտանգները» միջազգային գիտաժողովի նյութեր, 2023, էջ 56-64:
19. Գասպարյան Դ.Վ., Խորհրդային գրականության հայեցակարգային ընդհանուր օրինաչափությունները, Ե., «Խորհրդային մշակույթը. կոնցեպտը, ընկալումներն ու դրսևորումները» (գեկուցումների ժողովածու), 2023, էջ 107-125:
20. Գասպարյան Դ.Վ., Դեպի ամբողջական Չարենցը (Խմբագրի խոսք), Ե., «Եղիշե Չարենց. մատենագիտություն», պրակ Ա., 2023, էջ 3-5:
21. Գասպարյան Դ.Վ., Եղիշե Չարենցը Հայաստանի Առաջին Հանրապետության տարիներին, Ե., «ՎԷՄ» համահայկական հանդես, N 1, 2023, էջ 80-128:
22. Գասպարյան Դ.Վ., Անուշավան Զաքարյան (ծննդյան 70-ամյակի առթիվ), Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 3, 2023, էջ 389-398:
23. Գասպարյան Դ.Վ., Ալմաստ Զաքարյան - 100, Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 1, 2023, էջ 274-279:

24. Գևորգյան Զ.Ն., Պատեր և պարիսպներ. մասնավորի ու հանրայինի միջև սահմանները Կիլիկյան Հայաստանի քաղաքային միջավայրում, Ե., «Բանբեր Մատենադարանի», հտ. 35, 2023, էջ 68-80:
25. Գրիգորյան Մ.Գ., Բագրատունի վերնախավին ընծայված զգեստների ընդհանուր նկարագիրը, Ե., «Регион и мир» научноаналитический журнал, N 5, 2023, էջ 28-35:
26. Դանիելյան Մ.Դ., Հայերը «50-ի պրոցեսում», Ե., «Регион и мир» научноаналитический журнал, N 6, 2023, էջ 54-62:
27. Դանիելյան Մ.Դ., Քրիստափոր Միքայելյանն ու ՀՅԴ Բաքվի կազմակերպությունը՝ Ցարական Ոստիկանության դեպարտամենտի 1890-ական թվականների գաղտնընթերցումներում, Ե., «ՎԷՄ» համահայկական հանդես, N 4, 2023, էջ 272-288:
28. Եսոյան Մ.Ա., Եգիպտահայ «Ժողովուրդ» պարբերականը (1903-1904 թթ.), Ե., «Հայոց պատմության հարցեր» գիտական պարբերական, N 1(26), 2023, էջ 52-66:
29. Երանոսյան Մ.Մ., Հակոբ Չավրիյանի գործունեությունը Հայկական հարցի վերաբացման տարիներին (1912-1914 թթ.), Ե., «Պատմություն և մշակույթ» հանդես, N 2, 2023, էջ 67-91:
30. Երանոսյան Մ.Մ., Կ.Պոլսում Ռուսաստանի դեսպան Ն. Չարիկովի գաղտնի զեկույցը Միսն Չավարյանի և Հակոբ Չավրյանի հետ հանդիպման մասին (1911 թ. դեկտեմբեր), Ե., «ՎԷՄ» համահայկական հանդես, N 4, 2023, էջ 289-304:
31. Ջաքարեան Լ.Ս., Անկախութեան օրակարգի ձեւաւորումը Անկախութեան հրապարակում եւ Գերագոյն խորհրդում, Պէյրութ, «Հայկազեան հայագիտական հանդես», հտ. 43/2, 2023, էջ 235-257:
32. Ջաքարյան Լ.Ս., ՀՀ խորհրդարանի գործունեությունը և փոխակերպման գործընթացը անկախության առաջին տարիներին, Ե., «Պատմություն և մշակույթ» հանդես, N 2, 2023, էջ 159-179:
33. Թաջիրյան Է.Խ., Նոր Ջուղայի Ս. Կատարինեանց կուսանաց վանքի ընծայամատենը, Վիեննա, «Հանդես Ամսօրեայ», 2023, էջ 133-162:
34. Թորոսյան Վ.Հ., Հայ-լատին և հայ-բյուզանդական եկեղեցական հարաբերությունները 1230-ական թթ. վերջին և 1240-ական թթ., Ե., «Հայոց պատմության հարցեր» գիտական պարբերական, N 1(26), 2023, էջ 4-24:
35. Թորոսյան Վ.Հ., Սուրբ Բարդուղիմեոս առաքյալի ավանդույթը հայ-լատին և հայ-բյուզանդական եկեղեցական հարաբերությունների համատեքստում (X դ.-XIII դ. կեսեր), Ե., «Հայոց պատմության հարցեր» գիտական պարբերական, N 2(27), 2023, էջ 24-48:
36. Ժամհարյան Գ.Ա., «Կարծում եմ, որ վեպս մի փոքր ավելի արժե». Խորհրդահայ մտավորականությունն ու նյութական հարցը, Ե., «Խորհրդահայ մշակույթը. կոնցեպտը, ընկալումներն ու մոտեցումները» հոդվածների ժողովածու, 2023, էջ 73-85:
37. Ժամհարյան Գ.Ա., Առօրեականության պատմության սոցիոլոգիական հենքը, Ե., «Պատմություն և մշակույթ» հանդես, N 2, 2023, էջ 121-130:

38. Խաչատրյան Հ.Ա., Գևորգյան Հ.Ա., Մարդպետություն գործակալությունը և մարդպետ պաշտոնյան, Ե., «Բանբեր Մատենադարանի», N 35, 2023, էջ 129-157:
39. Խառատյան Ա.Ա., Երուսաղեմի հայոց պատրիարքությունը և Ս. Տեղյաց շուրջ հույն-հայկական դիմակայությունը (1700-1730-ական թվականներ), Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 1, 2023, էջ 55-73:
40. Խառատյան Ա.Ա., Հովհաննես Հաննայի երկը՝ Երուսաղեմի և Կոստանդնուպոլսի Հայոց պատրիարքությունների պատմության սկզբնաղբյուր, Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 3, 2023, էջ 12-29:
41. Խառատյան Ա.Ա., Լևոն Զեքիյան (ծննդյան 80-ամյակի առթիվ), Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 3, 2023, էջ 365-370:
42. Խուղինյան Գ.Ս., Գլոբալ հեղափոխության թիրախներն ու շահառուները, Ե., «ՎԷՄ» համահայկական հանդես, N 1, 2023, էջ 3-8:
43. Խուղինյան Գ.Ս., ՀՅ Դաշնակցությունն առաջավորասիական և արևելաեվրոպական երկրների քաղաքական համակարգերում 19-րդ դարի վերջերին-20-րդ դարի սկզբներին. Մաս երրորդ: ՀՅԴ կապերն ու հարաբերությունները Ռուսաստանի ընդդիմադիր և հեղափոխական կուսակցությունների հետ Ռուսական առաջին հեղափոխության նախօրեին (1901-1904 թթ.), Ե., «ՎԷՄ» համահայկական հանդես, N 2, 2023, էջ 96-128:
44. Խուղինյան Գ.Ս., ՀՅ Դաշնակցությունն առաջավորասիական և արևելաեվրոպական երկրների քաղաքական համակարգերում 19-րդ դարի վերջերին-20-րդ դարի սկզբներին. Մաս չորրորդ: ՀՅԴ կապերն ու հարաբերությունները Ռուսաստանի հեղափոխական կուսակցությունների հետ Ռուսական առաջին հեղափոխության տարիներին (1905-1907 թթ.), Ե., «ՎԷՄ» համահայկական հանդես, N 4, 2023, էջ 91-116:
45. Խուղինյան Գ.Ս., Մեր ծածկանունները (առաջաբան), Երուսաղ Փամպուրեան, Հ.Յ. Դաշնակցութեան ծածկանուններու բառարան (անձնանուններ, տեղանուններ, թուանշանային ծածկագրեր), «ՎԷՄ» Մատենաշար, թիւ 5, Ե., «Լուսակն», 2023, էջ 4-7:
46. Խուղինյան Գ.Ս., Նահատակ ազգի առաքելությունը, Ե., «ՎԷՄ» համահայկական հանդես, N 3, 2023, էջ 3-8:
47. Խուղինյան Գ.Ս., Պատնեշ-պետության տեսլականը, Ե., «ՎԷՄ» համահայկական հանդես, N 2, 2023, էջ 3-8:
48. Կարապետյան Ա.Հ., Պարույր Սիրեկանի Հակոբյան, Տառապանքներով լեցուն կյանքիս մասին: Հուշեր, I մաս, Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 2, 2023, էջ 310-313 (գրախոսություն):
49. Կարապետյան Ա.Հ., Գրական, կրթական և մշակութային հարցերը «Հորիզոն» պարբերականի էջերում 1909-1910 թթ., Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 3, 2023, էջ 101-112:
50. Կարապետյան Ա.Հ., Վահան Թոթովենցը՝ «Հայաստանի խմբագիր», Ե., «Բանբեր հայագիտության» հայագիտական միջազգային հանդես, N 3, 2023, էջ 89-99:

51. Կոնինյան Մ.Կ., Լոզանի կոնֆերանսում «Ազգային օջախի» քննարկումների արձագանքները պոլսահայ մամուլում («Ժողովրդի ձայն», «Ճակատամարտ», «Վերջին լուր»), Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 3, 2023, էջ 136-148:
52. Կոնինյան Մ.Կ., Կ. Պոլսի Հայ ազգային ինսամատարության օգնությունը հայ գաղթականությանը (1919-1920), Ե., «Հայոց պատմության հարցեր» գիտական պարբերական, N 2(27), 2023, էջ 117-128:
53. Հակոբյան Ա.Ս., Պետականության գաղափարի հոլովոյթն արևմտահայ իրականության մեջ (Ազգային սահմանադրության վավերացման 160-ամյակի առթիվ), Ե., «ՎԷՄ» համահայկական հանդես, N 1, 2023, էջ 36-79:
54. Հակոբյան Ա.Ս., Երուանդ Փամբուքեանի, ՀՅ Դաշնակցութեան ծածկանուններու բառարան, Ե., «ՎԷՄ» համահայկական հանդես, N 2, 2023, էջ 271-283 (գրախոսություն):
55. Հակոբյան Ա.Ս., Արևելյան Հայաստանի՝ Ռուսաստանին միացման հիմնահարցի պատմագիտական գնահատականը խորհրդահայ պատմագրության մեջ, Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 3, 2023, էջ 46-58:
56. Հակոբյան Ա.Ս., Խաչատուր Աբովյանը՝ իբրև հայրենիքի ազատագրման ու պետականության վարականգնման գաղափարաբան (Խ. Աբովյանի անհետացման 175-րդ տարելիցի առիթով), Ե., «Բանբեր հայագիտության» հայագիտական միջազգային հանդես, N 3, 2023, էջ 61-68:
57. Հակոբյան Ա.Ս., Ալեքսանդր Խատիսյանի ժառանգության ամբողջացում. Ալ. Խատիսյանի անտիպ գործեր, նամակներ, նյութեր և փաստաթղթեր, աշխ., Վլ. Հարությունյանի, Ե., «ՎԷՄ» համահայկական հանդես, N 3, 2023, էջ 232-252 (գրախոսություն):
58. Հայրապետյան Ա.Ս., Դրվագներ Ամերիկյան նպաստամատույց կոմիտեի Ալեքսանդրապոլում ծավալած գործունեությունից 1919-1920 թթ., Գյումրի, ՇՀՀԿ «Գիտական աշխատություններ», հ. 2(26), 2023, էջ 43-53:
59. Հարությունյան Մ.Գ., Միքայել Աստապատեցու՝ Հյուսիսային Արցախի Գանձակի երկու անտիպ ձեռագրեր (18-րդ դարի երկրորդ կես), Ե., “Регион и мир” научноаналитический журнал, N 2, 2023, էջ 57-68:
60. Հարությունյան Մ.Գ., Միքայել Աստապատեցու՝ Շուշիում 18-րդ դարի վերջին գրված ձեռագրի շուրջ, Ե., “Регион и мир” научноаналитический журнал, N 1, 2023, էջ 47-54:
61. Հովհաննիսյան Գ.Հ., Ազգային խնդիրները Լոնդոնի «Նոր կեանք» պարբերականում (1898-1902 թթ.), Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 3, 2023, էջ 59-71:
62. Հովհաննիսյան Գ.Հ., Սարգիս Մեհրաբյան. Խանասորի Վարդանի հիշատակարանը, Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 1, 2023, էջ 260-265 (գրախոսություն):
63. Հովհաննիսյան Լ.Հ., Արևմտյան Հայաստանի հարցի միջազգայնացումը Հայաստանյան արդի պատմագիտության գնահատմամբ (1996-2022 թթ.), Ե., «Մրցունակ կրթության և գիտության հիմնախնդիրները հարափոփոխ աշխարհում» (միջազգային գիտաժողովի զեկուցումների ժողովածու), 2023, էջ 306-326:

64. Հովսեփյան Մ.Վ., Հայ որբերի հիմնախնդիրներին անդրադարձը «Վերջին լուր», «Ճակատամարտ» և «Ժողովուրդի ձայնը. Ժամանակ» օրաթերթերի էջերում, Գյումրի «Գիտական աշխատություններ», N 2, 2023, էջ 75-86:
65. Հովսեփյան Մ.Վ., Հայոց ազգային տունը, Հայկական հարցը և Կ.Պոլսի հայ պարբերականները, Վիեննա, «Հանդես Ամսօրեայ», N 1-12, 2023, էջ 359-379:
66. Հովսեփյան Մ.Վ., Պոլսահայ պարբերականները «Նեմեսիս» գործողության մասին, Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 2, 2023, էջ 100-114:
67. Հովսեփյան Մ.Վ., Հայոց ազգային տունը, Հայկական հարցը և Կ.Պոլսի հայ պարբերականները, Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 3, 2023, էջ 86-100:
68. Մաղալեան Ա.Վ., Հայ ուղեգիրները Եթովպիայի եւ հայ-եթովպական յարաբերությունների մասին, Պէյրուօ, «Եգիպտոսի, Սուտանի եւ Եթովպիոյ հայերը», (միջազգային գիտաժողովի նիւթեր), 2023, էջ 127–161:
69. Մաղալյան Ա.Վ., Արցախի բնակավայրերն ըստ Երուսաղեմի Ս. Հակոբյանց վանքի նվիրակի հաշվետումարի, Ե., «Բանբեր Մատենադարանի», N 35, 2023, էջ 252–270:
70. Մարուքյան Ա.Յ., Հայկական հարցը Լոզանի խորհրդաժողովում (1923 թ. հուլիսի 24-ի Լոզանի պայմանագրի 100-ամյակի արթիվ), Ե., «ՎԷՄ» համահայկական հանդես, N 2, 2023, էջ 196-226:
71. Մարուքյան Ա.Յ., Մեծ եղեռնի ու Զմյուռնիայի հայ և հույն բնակչության զանգվածային կոտորածների համեմատական վերլուծություն, Ե., «Ցեղասպանագիտական հանդես», 11(1), 2023, էջ 9-20:
72. Մելիքյան Վ.Հ., Հայկական հարցի փուլերը 1912-1920 թթ., «1919-1920 թթ. Հայաստանի Հանրապետության վերաբերյալ Ազգերի Լիգայի ընդունած փաստաթղթերի ժողովածու», Ե., 2023, էջ 44-57:
73. Մելիքյան Վ.Հ., Սարգիս Մեհրաբյան Խանասորի Վարդանի Հիշատակարանը, Ե., «Բանբեր հայագիտության» հայագիտական միջազգային հանդես, N 3, 2023, էջ 247-257 (գրախոսություն):
74. Մելքոնյան Ա.Ա., Նորահայտ փաստաթղթեր Հայկական հարցի վերաբերյալ, «1919-1920 թթ. Հայաստանի Հանրապետության վերաբերյալ ազգերի լիգայի ընդունած փաստաթղթերի ժողովածու», Ե., 2023, էջ 11-12:
75. Մելքոնյան Ա.Ա., Արցախ. Քրիստոնյա աշխարհի ակունքներում, Արցախ. Վտանգված ժառանգություն, Ե., Հայկական ճարտարապետությունն ուսումնասիրող հիմնադրամ, 2023, էջ 1-2 (ռուսերեն, անգլերեն):
76. Մելքոնեան Ա.Ա., Հայագիտութիւնը ԻԱ դարուն, Պէյրուօ, «Հայկազեան հայագիտական հանդես», հտ. 43/2, 2023, էջ 8–11:
77. Մելքոնեան Ա.Ա., Հայաստանի Հանրապետության գիտությունների ազգային ակադեմիայի պատմության ինստիտուտը 80 տարեկան է, Ե., «Հայոց պատմության հարցեր» գիտական պարբերական, N 2(27), 2023, էջ 5-6:

78. Մկրտչյան Կ.Գ., Բաֆֆու պատմագիտական ժառանգությունը պարսկահայ գաղթօջախի մասին «Մշակի» էջերում (1872-78), Պէրյուֆ, «Հայկազեան հայագիտական հանդէս», հտ. 43/1, 2023, էջ 425-444:
79. Մովսէսյան Ն.Ս., 1920 թ. թուրք-հայկական պատերազմի նախօրյակի ռազմաքաղաքական իրավիճակի լուսաբանումը հայ ժամանակիցների պատմագրության մեջ, Ե., «Բանբեր Հայաստանի արխիվների», N 2, 2023, էջ 125-151:
80. Մովսէսյան Ն.Ս., 1920 թ. թուրք-հայկական պատերազմի նախօրյակի ռազմաքաղաքական իրավիճակի լուսաբանումը խորհրդահայ պատմագրության մեջ, Գյումրի, ՇՀՀԿ «Գիտական աշխատություններ», N 2(26), 2023, էջ 62-74:
81. Մովսէսյան Ն.Ս., 1920 թ. թուրք-հայկական պատերազմի սկզբնավորման հարցի անդրադարձը խորհրդահայ պատմագիտության մեջ, Ե., «Հայոց պատմության հարցեր» գիտական պարբերական, N 2(27), 2023, էջ 129-141:
82. Նազարյան Լ.Ս., Բագրատունիների Կղարջքի ճյուղի առաջացումը, Գյումրի, ՇՀՀԿ «Գիտական աշխատություններ», N 2, 2023, էջ 23-32:
83. Նազարյան Լ.Ս., Տայք-Կղարջքյան Բագրատունի կուրապաղատները X դարում, Ե., «Հյուսիսային Հայաստանը պատմության խաչուղիներում (պատմամշակութային համադրություններ)» նյութերի ժողովածու, N 1, 2023, էջ 67-82:
84. Շահնագարյան Ա.Ի., Զաքարյանների միջանձնային ու միջճյուղային փոխհարաբերությունների պատմությունից (1160-1270-ական թվականներ), Ե., «Բանբեր հայագիտության» հայագիտական միջազգային հանդէս, N 2, 2023, էջ 66-79:
85. Շահնագարյան Ա.Ի., Թվոզվեցիների իշխանատոհմի պատմության շուրջ, Ե., «Հայոց պատմության հարցեր» գիտական պարբերական, N 2(27), 2023, էջ 49-65:
86. Շահնագարյան Ա.Ի., Կարեն Մաթևոսյան. Անին և անեցիները, Ե., «Պատմաբանասիրական հանդէս», N 3, 2023, էջ 338-341 (գրախոսություն):
87. Պետոյան Ս.Հ., Նոր էջեր 1874 թվականին Արցախում հրատարակված «Հայկական աշխարհ» ամսագրի պատմությունից, Էջմիածին, «Էջմիածին» հանդէս, թիվ Է, 2023, էջ 79-86:
88. Պետոյան Ս.Հ., Ոսկանեան Աստուածաշնչի մագաղաթեայ մի բացառիկ տպագրություն, Երուսաղեմ, «Միոն», N 4-7, 2023, էջ 229-250:
89. Պետոյան Ս.Հ., Մատենագիտական ճշգրտումներ Շուշիում 1832-1833 թվականներին տպագրված երկու հրատարակությունների վերաբերյալ, «Լրատու» հայկական գրադարանային ասոցիացիայի կիսամյա գիտա-տեղեկատվական հանդէս (Էլեկտրոնային), N 2, 2023, էջ 49-56:
90. Պետրոսյան Ք.Ռ., Հայկական նորագույն զինյալ ազատագրական պայքարի մարտիկն ու գաղափարախոսը. Գուրգեն Յանիկյան, Գավառ, «Գավառի պետական համալսարանի գիտական հոդվածների ժողովածու», N 14, 2023, էջ 98-124:
91. Սահակյան Ռ.Օ., Առաջին աշխարհամարտի հայ սպաները: Հայաստանի հանրապետության բանակի սպաները: 1914-1920 թթ. պատմակենսագրական բառարան, Ե.,

- «Բանբեր հայագիտության» հայագիտական միջազգային հանդես, N 2, 2023, էջ 225-236 (գրախոսություն):
92. Սահակյան Ռ.Օ., Առաջին համաշխարհային պատերազմի Կովկասյան ռազմաճակատը փաստաթղթերում (քննական դիտարկումներ և վերլուծություն), Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 3, 2023, էջ 93-123:
93. Սահակյան Ռ.Օ., Հայ ազատագրական շարժման կին գործիչները և մասնակիցները Խանասորի Վարդանի հուշերում, Ե., «Հանդես» (գիտամեթոդական հոդվածների ժողովածու), թիվ 24, 2023, էջ 153-176:
94. Սայիյան Ա.Ս., Թուրքական հանցաշխարհի գորաշարժը հայկական կազմակերպությունների դեմ 1980-ական թվականներին: Նոր բացահայտումներ Թուրքիայի Ազգային հետախուզական ծառայության գործունեությունից, Ե., «ՎԷՄ» համահայկական հանդես, N 4, 2023, էջ 242-257:
95. Սայիյան Ա.Ս., Հայաստանի հանրապետությունը բոլշևիկ-քեմալական համագործակցության ծրագրերում, Ե., «Նոր աշխարհակարգը և Հայաստանը (զարգացումներ, մարտահրավերներ, այլընտրանքներ)», գիտական հոդվածների 10-րդ ժողովածու, 2023, էջ 392- 408:
96. Սարգսյան Ա.Թ., Կոչևմ ապրողաց, Ե., “Регион и мир” научноаналитический журнал, N 1, 2023, էջ 6-7:
97. Սարգսյան Ա.Թ., Ազգային Ա պատվիրակության լիազոր ներկայացուցիչ Մ. Տամատյանի գործունեությունը Կիլիկիայում 1918-1920 թթ., Ե., “Регион и мир” научноаналитический журнал, N 1, 2023, էջ 36-46:
98. Սարգսյան Ա.Թ., Հայ Ժողովրդական կուսակցության հիմնադրումը, Ե., “Регион и мир” научноаналитический журнал, N 3, 2023, էջ 42-46:
99. Սարգսյան Ա.Թ., Խաղաղությունը չեն մուրում, նվաճում են, Ե., “Регион и мир” научноаналитический журнал, N 4, 2023, էջ 6-8:
100. Սարգսյան Ա.Թ., Արմենական-Ռամկավար շղթայի նվիրյալը՝ Արտակ Դարբինյան, Ե., “Регион и мир” научноаналитический журнал, N 4, 2023, էջ 28-34:
101. Սարգսյան Ա.Թ., Ազգային հիմնանպատակի և նոր ռազմավարության պահանջ կա, Ե., “Регион и мир” научноаналитический журнал, N 5, 2023, էջ 6-8:
102. Սարգսյան Ա.Թ., Ռամկավարները և Հայկական հարցը (1908-1917 հոկտեմբեր), Ե., “Регион и мир” научноаналитический журнал, N 5, 2023, էջ 36-41:
103. Սարգսյան Ա.Թ., Բազմաբևեռ մտածելակերպ է անհրաժեշտ, Ե., “Регион и мир” научноаналитический журнал, N 6, 2023, էջ 6-8:
104. Սարգսյան Ա.Թ., Ռամկավարները և Հայկական հարցը (1917 հոկտեմբեր-1921), Ե., “Регион и мир” научноаналитический журнал, N 6, 2023, էջ 47-53:
105. Սարգսյան Ա.Թ., Ռամկավարների գործունեությունը Կիլիկիայում (1918-1920 թթ.), Ս. Էջմիածին, «Էջմիածին», թիվ Ե, 2023, էջ 112-132:

106. Սարգսյան Ա.Թ., Ռիչարդ Գասպարի Հովհաննիսյան, Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 3, 2023, էջ 379-383:
107. Սարգսյան Ա.Թ., Ռուս-ուկրաինական մերօրյա հակամարտությունը և Հայկական հարցը, Ե., «Регион и мир» научноаналитический журнал, N 2, 2023, էջ 49-56:
108. Սարգսյան Ա.Թ., Վերափոխվել է անհրաժեշտ, Ե., «Регион и мир» научноаналитический журнал, N 3, 2023, էջ 6-8:
109. Սարգսյան Ա.Թ., Վերափոխվելն այսօր մեզ խիստ անհրաժեշտ է, Ե., «Регион и мир» научноаналитический журнал, N 2, 2023, էջ 6-8:
110. Սարգսյան Ա.Թ., Ֆելիքս Սովսիսյան, Հայ հասարակական միտքը XIX դարի եվրոպական ազգային-ազատագրական շարժումների մասին, Ե., «Բանբեր հայագիտության» հայագիտական միջազգային հանդես, N 1, 2023, էջ 244-252 (գրախոսություն):
111. Սարգսյան Վ.Դ., Վրաստանի հայ բնակչության դինամիկան 1959-2014 թթ. (ըստ պաշտոնական մարդահամարի տվյալների), Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 2, 2023, էջ 114-127:
112. Սուքիասյան Հ.Կ., Հոգևորականների դրությունը Խորհրդային Հայաստանում 1920-ական թվականներին, Ե., «Խորհրդահայ մշակույթը. կոնցեպտը, ընկալումներն ու դրսևորումները: Հոդվածների ժողովածու», 2023, էջ 273-284:
113. Սուքիասյան Հ.Կ., Արվեստի գրաքննության սկզբնավորումը Խորհրդային Հայաստանում (1920–1923 թթ.), Ե., «Գեղարվեստի ակադեմիայի տարեգիրք», N 2, 2023, էջ 118-139:
114. Սուքիասյան Հ.Կ., Խարկովում Խորհրդային Հայաստանի լիազոր ներկայացուցիչ Հովսեփ Կարախանյանի նամակ-գեկուցագրերը Ուկրաինայի հայերի մասին (1921–1922 թթ.), Ս. Էջմիածին, «Էջմիածին», նոյեմբեր (ԺԱ), 2023, էջ 140-150:
115. Սուքիասյան Հ.Կ., Փաստաթղթեր «Կարմիր մոծակ» երգիծաթերթի մասին (1926–1927 թթ.), Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 3, 2023, էջ 347-360:
116. Սուքիասյան Հ.Կ., Թամարյան Ջ.Լ., Վրաստանի արտգործնախարարության տեղեկագիրը՝ 1919 թ. Ջանգեզուրի պատկանելության վերաբերյալ, Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 2, 2023, էջ 274-284:
117. Սուքիասյան Հ.Կ., Ղազարյան Գ.Խ., Գիտաժողով՝ նվիրված Խորհրդային Հայաստանի պատմության «սպիտակ էջերին», Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 2, 2023, էջ 344-346:
118. Սուքիասյան Հ.Կ., Ղազարյան Գ.Խ., Գարեջրագործությունը Երևանի նահանգում (XIX դարի վերջ–XX դարի սկիզբ), Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 3, 2023, էջ 124-138:
119. Ստեփանյան Գ.Ս., Հայերի էթնիկ զտումների և ցեղասպանական քաղաքականության իրագործման փուլերն Արևելյան Այսրկովկասում (XI–XX դդ.), Դ Մաս, Ե., «Գիտական Արցախ», N 1(16), 2023, էջ 9-21:
120. Ստեփանյան Գ.Ս., Համառոտ ակնարկ Գորիսի կրթական կյանքի պատմությունից (XIX դար–XX դարասկիզբ), «Սյունիքը կրթության և մշակույթի օջախ»: Գորիսի պետական

- համալսարանի հիմնադրման 55-ամյակին նվիրված գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., 2023, էջ 122-161:
121. Վարդանյան Ա.Մ., Հայ-ադվանսական զինակցությունը պարսկական տիրապետության դեմ (V դարի կեսին), Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 2, 2023, էջ 35-52:
122. Վարդանյան Ա.Մ., Վարդան Մամիկոնյանի գործունեությունը 415-442 թթ. Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 3, 2023, էջ 75-85:
123. Վարդանյան Գ.Վ., Միջին մասնագիտական կրթական հաստատությունների վերակառուցումը Խորհրդային Հայաստանում 1946–1960 թթ., Ե., «Հայոց պատմության հարցեր» գիտական պարբերական, N 1(26), 2023, էջ 134-151:
124. Վարդանյան Գ.Վ., Միջին մասնագիտական կրթության զարգացումը Խորհրդային Հայաստանում (1960–1975), Ե., «Հայոց պատմության հարցեր» գիտական պարբերական, N 2(27), 2023, էջ 159-175:
125. Վարդումյան Գ.Դ., Ծովինարի էպիկական կերպարի հնագույն ակունքները, Ե., «Գրականության և մշակույթի արդի հիմնախնդիրներ», Վ. Բրյուսովի անվան պետական համալսարան, պրակ ԺԴ, 2023, էջ 22-33:
126. Վարդումյան Գ.Դ., Հին հայոց դիցաբանական պատկերացումների արտացոլումը «Սասնա Շուեր» էպոսում, Ե., «Հայոց պատմության հարցեր» գիտական պարբերական, N 2 (27), 2023, էջ 7-23:
127. Վարդումյան Գ.Դ., Թոխաթյան Կ.Ս., Կնոջ կերպարը Հին Հայաստանի դիցաշխարհում, Ե., «Կինն Արևելքում» հոդվածների ժողովածու, պրակ II, 2023, էջ 205-229:
128. Ֆիշենկճեան Ա.Ա., Կրթական հիմնախնդիրները սուրիական ճեզիրեի նորակազմ հայկական բնակավայրերում մեջ (1920-1960-ականթթ.), Ե., «Կրթությունը 21-րդ դարում», Թիվ 1(9), 2023, էջ 246-259:
129. Ֆիշենկճեան Ա.Ա., Սուրիոյ հայ կաթողիկէներու կրթական գործունեութիւնը Ֆրանսական մանդատի տարիներուն, Վիեննա, «Հանդէս Ամսօրեայ», հտ. ՃԼԷ., 2023, էջ 419-440:
130. Аршакян Г.М., Сафарян А.В., К вопросу о характере и динамике развития российско-турецких отношений в постсоветский период, М., "Россия и мир: научный диалог", N 1(7), 2023, с. 40-53.
131. Вардумян Г.Д., Акоп Манандян (к 150-летию со дня рождения), Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 3, 2023, էջ 342-346.
132. Гарибджанян С.Г., Биографии ученых в документах: Сенекерим Тер-Акопян, Ер., “Вестник общественных наук”, N 1, 2023, с. 335-349.
133. Гарибджанян С.Г., Арсен Тертерян (к 140-летию со дня рождения), Ер., “Вестник арменоведения”, N 1, 2023, с. 235-238.
134. Гарибджанян С.Г., Биографии ученых в документах: Артавазд (Арто) Егиазарян, Ер., “Вопросы истории Армении”, N 1(26), 2023, с. 182-188.
135. Гарибджанян, С.Г., Биографии ученых в документах: Александр Тамамшев, Ер., Доклады НАН Армении, т. 123, N 2, 2023, с. 76-79.

- 136.Гарибджанян С.Г., Биографии ученых в документах: Ваче Исагулянц (к 130-летию со дня рождения), Ер., “Химический журнал Армении”, т. 76, N 1-2, 2023, с. 165-169.
- 137.Гарибджанян С.Г., Биографии ученых в документах: Александр Акопян, Ер., “Известия Национальной академии наук Армении. Механика», т. 76, N 3, 2023, с. 3-5.
- 138.Гарибджанян С.Г., Биографии ученых в документах: Иван Василевич Еиазаров (1893-1971), Ер., “Известия технических наук”, N 2, 2023, с. 237-238.
- 139.Гарибджанян С.Г., Биографии ученых в документах: Анжур (Чеботарен), Ер., Доклады НАН Армении, N 3-4, 2023, с. 119-122.
- 140.Гарибджанян С.Г., Роль Академии наук СССР в организации науки в Армении (1925-1945), Ер., “Вестник общественных наук”, N 3, 2023, с. 12-20.
- 141.Закарян Л.С., Взаимоотношения Верховного Совета Республики Армения и местных Советов народных депутатов в первой половине 1990-х годов, Ե., «Հայոց պատմության հարցեր» գիտական ամսագրի, N 2(27), 2023, էջ 176-193.
- 142.Магальян А.В., Правители Хачена. Княжеский род Хасан-Джалалянов в XVII–XIX веках, М., “Армянская генеалогия”, т. II, 2023, с. 12–32.
143. Марукян А.Ц., Сравнительный анализ причин и предпосылок Геноцида армян и Дарфурского геноцида, Ե., «Բանբեր հայագիտության» հայագիտական միջազգային հանդես, N 1, 2023, էջ 28-43:
- 144.Марукян А.Ц., Сравнительный анализ этапов и методов осуществления Геноцида армян и Дарфурского геноцида, Ե., «Բանբեր հայագիտության» հայագիտական միջազգային հանդես, N 3, 2023, էջ 87-106:
- 145.Мелконян А.А., Крючков И.В., Торговые связи России с государствами Восточных Балкан в конце XIX - начале XX вв. (1898-1912 гг.) и проблема заимствования опыта Австро-Венгрии в донесениях российских дипломатов, электронный российский исторический журнал «Bylye Gody». N 18 (1), 2023, с. 367-377.
- 146.Мелконян А.А., Хачатрян К.Г., Крючков И.В., Проблемы советского национально-государственного строительства (историко-критический анализ на примере Армении), “Вестник Калмыцкого института гуманитарных исследований РАН (“Oriental Studies” (Elista))”, Vol. 16, Is. 2, 2023, с. 340-352.
- 147.Петоян С.А., Инициатива В. Дадянца по изданию журнала под названием Арцах (1887-1888 гг.), Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 1, 2023, էջ 196-206:
- 148.Петоян С.А., Проекты издания газет Авака Махтеси-Акопянца в городе Шуши (1883-1885 гг.), Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 3, 2023, էջ 302-319:
- 149.Саргсян В.Д., Изнанка скандальных законопроектов: выбор Грузии, Ер., “Регион и мир” научно-аналитический журнал, N 2, 2023, с. 9-19:
- 150.Тунян В.Г., Введение, “Т. Ольгенин. Армения в первой половине 1913 г.”, Ер., 2023, с. 3-13.
- 151.Тунян В.Г., Переселение армян Ереванской области 1804-1808 гг., Ե., «Պատմություն և րազմարտականություն», N 1(24), 2023, էջ 3-16.

- 152.Тунян В.Г., Подготовка Туркманчайского мира, «Թուրքմենչայի պայմանագրի 195 ամյակին» նվիրված միջազգային գիտաժողովի զեկուցումների ժողովածու, Ե., 2023, էջ 17-25.
- 153.Тунян В.Г., Позиции по делимитации границ, Ե., «Պատմություն և քաղաքականություն», N 2(25), 2023, էջ 3-16.
- 154.Хачатрян К.Г., Немецкие трофеи Советской Армении по итогам Второй мировой и Великой Отечественной войн, М., "История", т. 14, Вып. 4 (126) <https://history.jes.su/s207987840026411-1-1/?sl=ru>
- 155.Шагиданова К.И., Армянский капитал в экономике Российской империи на рубеже XIX-XX вв., Ставрополь, "Научно-теоретический журнал ВАК", N 4, 2023, с. 666-671.
- 156.Шагиданова К.И., Армянский капитал в нефтяной промышленности Российской империи в начале XX в., Смоленск, "Наукофера", N 12, 2023, с. 24-30.
- 157.Шагиданова К.И., Туркманчайский договор: история и современность, Смоленск, "Наукофера", N 2, 2023, с. 21-28.
- 158.Aleksanyan H.S., Melkonyan K.F., Mkhoyan H.K., Sukhareva I.V., Vagabov M.M., Anti- Soviet propaganda in Turkey and USSR diplomacy in 1943, М., "Вопросы истории", N 10 (1), с. 88-97.
- 159.Aleksanyan H.S., Regarding the demographic and emigration processes of Armenians, Y., «Fundamental Armenology», N 2 (18), 2023, pp. 6-12. [https://fundamentalarmenology.am/datas/issues/ISSUE-2-\(18\)-2023.pdf](https://fundamentalarmenology.am/datas/issues/ISSUE-2-(18)-2023.pdf)
- 160.Arshakyan G.M., The development of Russian-Turkish relations in the post-soviet period, Պէյրուք, «Հայկազյան հայագիտական հանդես», vol. 43/2, 2023, pp. 221-235.
161. Azatyan Sh.Kh., The Hermits and Sorcerers in Early Medieval Armenia, Ե., «Բանբեր հայագիտության» հայագիտական միջազգային հանդես, N 3, 2023, էջ 21-35:
- 162.Bakhchinyan A.H., The Spanish Civil War and the Armenians, Ե., «Հայոց պատմության հարցեր» գիտական պարբերական, 1 (26), 2023, pp. 115-133.
- 163.Bakhchinyan A.H., Armenia, mon amour. Ten Europeans Speak. Edited by Svante Lundgren and Serafim Seppälä. 2020. Nineveh Press, 170 p., Watertown, "Armenian Review," v. 58, Number 1-2 (Spring-Summer 2023), pp. 83-88.
- 164.Bakhchinyan A.H., Escaping from Bolsheviks, Ending up in Japanese Military Camps. The Armenians in Harbin (1900-1950), Վիեննա, «Հանդես Ամսօրեայ», թիւ 1-12, 2023, էջ 441-478.
- 165.Bakhchinyan A.H., From Sudan to Siberia: Mkrtich Ulikian's Odyssey, «Եզիպտոսի, Սուտանի եւ Եթովպիոյ հայերը: Գիտաժողովի Նիւթեր (12-13 Ապրիլ եւ 29-30 Մայիս 2018)», հ. 2, Պէյրուք, 2023, էջ 292-299.
- 166.Fishenkjian A.A., Assistance of Syrian Armenians to their Lebanese Compatriots during the Second Civil War (1975–1979), Ե., «Բանբեր հայագիտության» հայագիտական միջազգային հանդես, N 2, 2023, էջ 40-53.

167. Gevorgyan Z.H., Les transformations du capital et de la propriété privée en Arménie cilicienne, in: L'Arménie et les Arméniens, entre Byzance et le Levant Mélanges offerts à Gérard Dédéyan, vol. 1, presses universitaires de la méditerranée, Montpellier, 2023, pp. 269-279.
168. Gasparyan D. V., Literari Erevan 1910-1930, Praha, «Memores of Erevan», 2023, pp 406-427:
169. Ghambaryan A.V., Memorandum on the Recognition of the Republic, Submitted by the Special Mission of Armenia to the U.S. Government (28 October 1919), Ե., «Հայոց պատմության հարցեր» գիտական պարբերական, N 2(27), 2023, էջ 94-116:
170. Ghambaryan A.V., The Republic of Armenia. A Memorandum on the Recognition of the Government of the Republic of Armenia, Submitted by the Special Mission of the Republic of Armenia to the United States, Y., «Fundamental Armenology», N 2(18), 2023, pp. 117-135 [https://fundamentalarmenology.am/datas/issues/ISSUE-2-\(18\)-2023.pdf](https://fundamentalarmenology.am/datas/issues/ISSUE-2-(18)-2023.pdf)
171. Ginosyan N.L., Arshak Safrastyan about Armenian Question and Armenia, Ե., «Բանբեր հայագիտության» հայագիտական միջազգային հանդես, N 1, 2023, էջ 221-234:
172. Ginosyan N.L., Arshak Safrastyan's Articles on the Armenian Issue Published in British Newspapers, Ե., «Բանբեր հայագիտության» հայագիտական միջազգային հանդես, N 3, 2023, էջ 227-240:
173. Harutyunyan M.A., Assessment on the Third Book of the Series, Ե., «Բանբեր հայագիտության» հայագիտական միջազգային հանդես, N 3, 2023, էջ 240-244 (գրախոսություն):
174. Hayrapetyan A.S., Okkenhaug I.M., Activities of the Norwegian Mission in Alexandropol. The Story of One Missionary, Ե., «Հայոց պատմության հարցեր» գիտական պարբերական, N 2(27), 2023, էջ 142-158:
175. Hovhannisyan G.H., Discussion of Armenian National-political Problems in the Periodical “The Fight” (1897-1901), Y., «Fundamental Armenology», N 2(18), 2023, pp. 40-44. [https://fundamentalarmenology.am/datas/issues/ISSUE-2-\(18\)-2023.pdf](https://fundamentalarmenology.am/datas/issues/ISSUE-2-(18)-2023.pdf)
176. Hovhannisyan L.H., The need for additions to the “Convention on the prevention and punishment of the crimes of genocide” dated december 9, 1948, taking into account the facts of the Armenian Genocide, Y., “Katchar”, N 2, 2023, pp. 81-93.
177. Hovhannisyan L.H., The policy of Great Britain and the United States of America in the Armenian Question in 1919-1920, Spain, “Europe and its Eastern Countries, in Particular Armenia”, միջազգային գիտաժողովի զեկուցումների ժողովածու, 2023, էջ 117-133:
178. Hovhannisyan L.H., Unfailing devotion, Ե., « Պատմաբանասիրական հանդես», N 3, 2023, էջ 3-11:
179. Karapetyan A.H., Reflection of Western Armenian Views on War and Peace, National Solidarity in the Periodical "Hayastan", Ե., «Բանբեր հայագիտության» հայագիտական միջազգային հանդես, N 2, 2023, էջ 80-92:
180. Makhmourian G.G., The French Policy in the Republic of Armenia and Transcaucasia in 1920, Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 2, 2023, էջ 80-99:

181. Makhmourian G.G., The French Policy in the Republic of Armenia and Transcaucasia in 1919, Ե., «Հայոց պատմության հարցեր» գիտական պարբերական, N 2(27), 2023, էջ 66-94:
182. Melkonyan A.A., Armenian Statehood in the Contemporary Period, Ե., «Հայոց պատմության հարցեր» գիտական պարբերական, N 1(26), 2023, էջ 170-181:
183. Melkonyan A.A., The scientific and political significance of textbooks on history (objective history vs falsification), Y., “Armenological Studies Armenian Folia Anglistika”, Vol. 19, Issue 1 (27), 2023, p. 167-177.
184. Mkrtchyan K.G., On the Preservation of Persian Monuments in the Republics of Armenia and Artsakh: The Azerbaijani Claims to Expropriate Cultural Heritage, Ե., «Բանբեր հայագիտության» հայագիտական միջազգային հանդես, N 1, 2023, էջ 86-98:
185. Movsesyan N.M., Manifestations of pan-turkism in the Turkish-Armenian war of 1920 (According to the Assessment of the Armenian historiography of the time), Ե., «Բանբեր հայագիտության», N 2(32), 2023, էջ 110-119:
186. Nazaryan L.S., Nahatkyan D., Hayrapetyan A.S., Muradyan H.Gh., Matikyan H., Akopov A., The spread of Chalcedonism in Tayk and its influence on the formation of the historical and cultural environment, Нес-Циона, “Материалы по археологии и истории античного и средневекового Причерноморья. Археология, история, нумизматика, сфрагистика и эпиграфика”, N 15, 2023, сс. 736-744.
187. Qosyan L.S., The Problem of the Return of Western Armenian Refugees in 1902, Y., «Fundamental Armenology», N 2(18), 2023, pp. 57–60. [https://fundamentalarmenology.am/datas/issues/ISSUE-2-\(18\)-2023.pdf](https://fundamentalarmenology.am/datas/issues/ISSUE-2-(18)-2023.pdf)
188. Sahakyan R.O., Armenian officers in the World War I. Officers of the army of the Republic of Armenia. 1914 - 1920: Historical and Biographical Dictionary (Doctor in History A. S. Virabyan, Candidate of Historical Sciences S. S. Mirzoyan). Yerevan, National Archives of Armenia, 2022, 1382 p., 40 p. of illustrations, Y., «Fundamental Armenology», N 1(17), 2023, pp. 157-164 <https://fundamentalarmenology.am/datas/pdfs/899.pdf> (գրախոսություն).
189. Sahakyan R.O., The Female Figures and Participants of the Armenian Liberation Movement in the Memoirs of Vardan of Khanasor, Y., «Fundamental Armenology», N 1(17), 2023, pp. 36-54 <https://fundamentalarmenology.am/datas/pdfs/903.pdf>
190. Shagoyan A.Sh., About Baku Armenians who Took a Shelter in Dushanbe and the Events of February 1990, Ե., «Բանբեր հայագիտության» հայագիտական միջազգային հանդես, N 3, 2023, էջ 133-139:
191. Stepanyan G.S., The Musavat Azerbaijan’s Expansionist Aspirations at Paris Peace Conference (1919), Ե., «Բանբեր հայագիտության» հայագիտական միջազգային հանդես, N 2, 2023, էջ 37-58:
192. Tajiryan E.Kh., Le Marquis Gregorio D'Aghdolo (1707-1789), Milano, “Gli studi di storiografia, Tradizione, Memoria e Modernita”, 2023, pp.15-23.

193. Tamaryan J.L., The armenian-georgian relations during the fall of Kartli-Kakheti kingdom (According to Georgian Sources and Georgian Contemporary Historiography), Y., «Fundamental Armenology», 1(17), 2023, pp. 55-61, <https://fundamentalarmenology.am/datas/pdfs/905.pdf>
194. Tamaryan J.L., The reasons for the decline of the kingdom of Kartli-Kakhet (according to Georgian sources), Tiflis, "Scientia", N3, 2023, p. 55-61.
195. Vardumyan G.D., Hakob Manandyan-the Scientist and Pedagogue, Ե., «Բանբեր հայագիտության» հայագիտական միջազգային հանդես, N 3, 2023, pp. 268-276.
196. Yesoyan M.A., The coverage of situation of Western Armenians in the egyptian-armenian press /1899-1904/, Y., "Bulletin of the institute of Oriental Studies", v. 3, N 1, 2023, pp. 102-113.
197. Zhamharyan G.A., Ghazaryan G.Kh., The Daily Life of the Armenian Clergy (Priests) in the Post-War Years (1946–1954), Ե., «Բանբեր հայագիտության» հայագիտական միջազգային հանդես, N 3, 2023, էջ 107-114:

Հոդվածները հրատարակվել են «Կիլիկիո հայոց կաթողիկոսությունը պատմության քառուղիներում. Միսից մինչև Անթիլիաս» միջազգային գիտաժողովի հոդվածների ժողովածուում, Ե., «Լուսակն», 2023, 435 էջ:

198. Ամիրջանյան Հ.Հ., Ադանայի թեմի հոգևար առաջնորդ Մուշեղ Եպիսկոպոս Սերոբյանի գործունեությունը 1908-1909 թթ., էջ 46-61:
199. Բախչիյան Ա.Հ., Մի անտիպ յուշագրություն Կիլիկիոյ հայոց կաթողիկոս Սահակ Բ. Խապայեանի վերաբերեալ, էջ 62-73:
200. Հարությունյան Վ.Ա., Կիլիկիո կաթողիկոս Սահակ Բ. Խապայանի 1920 թ. եվրոպական ուղևորությունը Ֆրանսիա, Իտալիա և Մեծ Բրիտանիա, էջ 201-224:
201. Մարուքյան Ա.Յ., Սսի կաթողիկոսության կալվածքները և թուրքական իշխանությունների կողմից դրանց բռնազավթումը, էջ 276-292:
202. Ֆիշենկճեան Ա.Ա., Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան «Հասկ» ամսաթերթը Բերիոյ Թեմի գործունեութեան մասին», էջ 414-434:

Հոդվածները հրատարակվել են «Հայոց ցեղասպանությունը և որբերը. կյոռ սեղան-քննարկում» «Թռչնոց բոյն» որբանոցի ստեղծման-100 ամյակին նվիրված նյութերի ժողովածուում, Ե., Պատմ. ինստ., 2023, 149 էջ:

203. Բաբլումյան Ա.Ռ., Մարիա Եակոբսեն (Ճեյքըպսըն) «Օրագրությունը» որպես Հայոց ցեղասպանութեան պատմութեան սկզբնաղբիւր, էջ 22-40:
204. Մարութեան Ա.Յ., Հայ որբերն Օսմանեան կայսրութեան ցեղասպանական քաղաքականութեան թիրախում, էջ 9-21:
205. Ստեփանեան Գ.Ս., Երկու խօսք, էջ 6-8:

206.Ֆիշենկճեան Ա.Ա., Որբերու ներաշխարհի արտացոլումը «Որբաշխարհի աստղ» պաշտօնաթերթի էջերուն, էջ 107-118:

Հոդվածները հրատարակվել են «Հայ-հասարակական քաղաքական միտքը 19-րդ դարի վերջին և 20-րդ դարի սկզբին. պատմություն և արդիականություն» գիտաժողովի նյութերի ժողովածուում, Ե., «Լուսակն» հրատ., 2023, 375 էջ:

207. Գասպարյան Դ.Վ., Եղիշե Չարենցի գաղափարագեղագիտական դիրքորոշումը 1918-1920 թվականներին, էջ 26-59:

208. Կարապետյան Ա.Հ., Հայ ազգային կուսակցությունների ձևավորման նախադրյալները, էջ 123-136:

209. Հովսեփյան Մ.Վ., Հայկական հարցի և հայ քաղաքական շրջանակների ակնկալիքների անդրադարձը Կ.Պոլսի «Ազատամարտ» և «Ժամանակ» օրաթերթերի էջերում (1912-1914 թթ.), էջ 192-206:

Հոդվածները հրատարակվել են «Սյունիքը կրթության և մշակույթի օջախ»: Գորիսի պետական համալսարանի հիմնադրման 55-ամյակին նվիրված գիտաժողովի նյութերի ժողովածուում, Ե., «ՎՄՎ-ՊԸԻՆՏ», 2023, 488 էջ:

210. Ամիրջանյան Հ.Հ., Զանգեզուրի գավառի կրթամշակութային կյանքի արտացոլումը «Գաւառ» շաբաթաթերթի էջերում (1909-1910), էջ 9-20:

211. Թոխաթյան Կ.Ս., Մեծ Հայքի Սյունիք աշխարհի ժայռապատկերները, էջ 21-46:

212. Ստեփանյան Գ.Ս., Համառոտ ակնարկ Գորիսի կրթական կյանքի պատմությունից (XIX դար-XX դարասկիզբ), էջ 122-161:

213. Սուքիասյան Հ.Կ., ՀՄԽՀ Զանգեզուրի և ԱՍԽՀ Քուրդիստանի գավառների սահմանային վեճերը 1920-ական թվականներին, էջ 162-178:

Հոդվածները հրատարակվել են «Արցախյան հիմնախնդիրները արդի քաղաքական գործընթացների հոլովույթում» գիտագործնական համաժողովի զեկույցների ժողովածուում, Ե., Պատմ. ինստ., 2023, 328 էջ:

214. Մարուքյան Ա.Յ., Արցախյան հիմնահարցի արձարծումները 2020 թ. նոյեմբերի 9-ից հետո շրջանառված դիվանագիտական փաստաթղթերում, էջ 71-97:

215. Ստեփանյան Գ.Ս., Արցախ-Սյունիքը Իրանի Ատրպատական նահանգի նկատմամբ Ադրբեջանի ծավալապաշտական նկրտումների համատեքստում, էջ 98-133:

216. Мелкопян А.А., Проблема «коридоров» в армяно-азербайджанских отношениях: пути разрешения, էջ 22-33:

Հոդվածները հրատարակվել են «Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի հայազգի մոռացված հերոսներ» հոդվածների ժողովածուում, Ե., ՀՀ ՊՆ Մայր Հայաստան ՌՊԹ, 2023, 120 էջ:

217. Ալեքսանյան Հ.Ս., ՌԽԴՍՀ հայ համայնքների մասնակցությունը Մեծ հայրենականին, էջ 116-119:

218. Հարությունյան Կ.Ա., Հայ ծովայինների և ծովային օդաչուների ավանդը Հայրենական մեծ պատերազմում տարած հաղթանակում (1941-1945 թթ.), էջ 9-19:

219. Սուքիասյան Հ.Կ., Հայրենական մեծ պատերազմի մասնակիցների վերաբերյալ 1960-ական թվականներին Հայկական ԽՍՀ գյուղխորհուրդների հավաքած տեղեկատու ցուցակների աղբյուրագիտական արժեքը, էջ 111-115:

Հոդվածները հրատարակվել են «Օտար աղբյուրները հայկական գաղթավայրերի մասին»: Պրակ Գ, Հալեպի «Քարեն Եփփե» ազգային ճեմարանի հիմնադրման 75-ամյակին նվիրված միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածուում, Ե., ՀՀ ԳԱԱ պատմ. ինստ., 2023, 197 էջ:

220. Բախչինյան Ա.Հ., Էդմոնդո դե Ամիչիսը Կոստանդնուպոլսի հայերի մասին, էջ 108-121:

221. Թաջիրեան Է.Խ., Մի ադամանդի պատմություն, էջ 39-50:

222. Մկրտչյան Կ.Գ., Իրանական մամուլն իրանահայ գործիչների մասին, էջ 51-62:

223. Սարգսյան Վ.Դ., Տեղական ինքնակառավարման համակարգի ձևավորումը Վրաստանում և դրա ազդեցությունը Ջավախքի վրա (1991-2021 թթ.), էջ 63-84:

224. Ստեփանյան Գ. Ս., Օտար աղբյուրները Շամախի քաղաքի հայերի մասին, էջ 12-27:

225. Օհանեան Ս.Տ., Հնդկահայ մեծ դատական գործը (The Great Armenian Case) կամ Մեծ Հայցուրի Դատը կամ Հայ Պահանջատիրոջ Մեծ Դատը, էջ 96-107:

226. Ֆիշենկճեան Ա.Ա., Նուսեյախնէն (Մծբինէն) Զալին /Գամիշլի/, էջ 85-95:

227. Ֆիշենկճեան Ա.Ա., Յոբելենական Հալեպի ազգային Քարեն Եփփե ճեմարանը եօթանասունհինգ տարեկան, էջ 6-11:

Հոդվածներ, որոնք լույս են տեսել 2023 թ., բայց թվագրված են 2022 թ. և դուրս են մնացել 2022 թ. հաշվետվությունից

228. Բախչինեան Ա.Հ., Ուրուագիծ հայ-իտալական բեմական աղերսների, Փարիզ, «Revue des Études Arméniennes», 2022, 41, էջ 591-599.

229. Ֆիշենկճեան Ա.Ա., Հալեպի «Էլ Թագաստոմ» թերթի արձագանգները Հայոց ցեղասպանութեան վերաբերեալ /أصداء الإبادة الأرمنية في جريدة "التقدم" الحلبية ، أوديس أني فشنكجيان /, Ս. Էջմիածին, «Էջմիածին», Հթ. տարի- յաւելուած, 2022, 121-131:

230. Арутюнян К.А., Адамян Н.С., Воины-армяне в боях за Карелию и Советское Заполярье (1941-1945 гг.), Петрозаводск, “Великая Победа. Маршруты памяти”, сборник материалов Международного форума / Межрегиональная общественная организация «Театр поэзии «Кредо»; составитель И.А. Гаевская; научный редактор И.А. Спиридонова, 2022, с. 13-23.
231. Магальян А.В., Войско меликов Арцаха в 20-х годах XVIII века, Ставрополь, «Кавказ в контексте глобальных вызовов: история и современность», Сборник материалов международной научно-практической конференции, 2023, с. 200-208.
232. Меликян В.Г., Этапы отделения Закавказья от России в 1917-1918 гг., Ер., “Вестник РАУ”, N 4, 2022, с. 14-32.
233. Мелконян А.А., Проблемные вопросы в школьных учебниках истории Армении, электронный научно-образовательный журнал «История», выпуск 12 (122), часть II, том 13, 2022, с. 1-9. <https://history.jes.su/s207987840024067-2-1/>
234. Саиян А.С., Спецслужбы Османской империи (последняя четверть XIX века-1918 г.), Ер., “Caucaso-Caspica”, N 7, 2022, с. 49-60.
235. Gevorgyan Z.H., Medieval Private Property in Cilician Armenia: the Mediterranean Context (the 13th-14th centuries), University of Malta, “Journal of Mediterranean Studies”, v. 31, Issue 2, 2022, pp. 187-198.

6. Պատմության ինստիտուտ

Տնօրեն՝ ակ. Ա. Մելքոնյան

Փոխտնօրեն՝ պ.գ.դ. Կ. Խաչատրյան

Գիտքարտուղար՝ պ.գ.թ. Հ. Մուրադյան

Էլեկտրոնային փոստ՝ history@sci.am և patminst@sci.am

Կայքէջ՝ www.academhistory.am

Մասնագիտական խորհուրդ 004՝ «Հայոց պատմություն»

Նախագահ՝ ակ. Ա. Մելքոնյան, գիտքարտուղար՝ պ.գ.թ. Հ. Մուրադյան

7. Հաշվետու տարում պաշտպանված դոկտորական և թեկնածուականատենախոսությունների քանակը:

Օրինակ՝ Պաշտպանվել են 6 թեկնածուականատենախոսություններ:

Պաշտպանվել է 1 թեկնածուականատենախոսություն:

8. Տեղեկություններ հաշվետու տարում պատվավոր կոչումների և պարգևատրումների արժանացած գիտնականների մասին (անունը, ազգանունը, պարգևի լրիվ անվանումը) /չկան/:

9. Գիտության և կրթության ոլորտում համագործակցությունը ՀՀ բուհերի և այլ կազմակերպությունների հետ՝ նշելով համատեղողների թվաքանակն ըստ կազմակերպությունների, յուրաքանչյուր կազմակերպության հետ համատեղ հրապարակումները:

- «Բանբեր հայագիտության» միջազգային գիտական հանդես - 2
- «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲՀ «Ուսումնա-սպորտային համալիր» հիմնարկ - 1
- Գորիսի պետական համալսարան - 1
- «Երկիր խմբագրություն» ՍՊԸ-1
- Երևանի «Գլաձոր» համալսարան - 2
- Երևանի թատրոնի և կինոյի պետական ինստիտուտ - 1
- Երևանի «Հայբուսակ» համալսարան - 1
- Երևանի թիվ 112 ավագ դպրոց - 1
- Երևանի Խ. Սամուելյանի անվան հ. 47 միջնակարգ դպրոց - 1
- Երևանի Պ. Ի. Չայկովսկու անվան միջնակարգ երաժշտական մասնագիտական դպրոց - 1
- Երևանի պետական համալսարան - 6
- Երևանի պետական տնտեսագիտական համալսարան - 1
- «Էրեբունի» պատմահնագիտական արգելոց-թանգարան - 1
- Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարան - 1
- Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի հենակետային վարժարան - 1
- Հայ-Ռուսական համալսարան - 2
- Հայաստանի ազգային ագրարային համալսարան - 1
- Հայաստանի ամերիկյան համալսարան - 1
- Հայաստանի գեղարվեստի պետական ակադեմիա - 1
- Հայաստանի Հանրային ռադիո - 1
- ՀՀ բարձր տեխնոլոգիական արդյունաբերության նախարարություն - 1
- ՀՀ ԳԱԱ գիտակրթական միջազգային կենտրոն (Մագիստրատուրա) - 6
- ՀՀ ԳԱԱ Հրաչյա Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտ - 1
- ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիր - 1
- Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի Գևորգյան հոգևոր աստվածաբանական ճեմարան - 1
- Մխիթար Հերացու անվան բժշկական պետական համալսարան - 1
- Մոսկվայի պետական հալասարանի Երևանի մասնաճյուղ - 2
- «Շահամիր Շահամիրյան» կրթահամալիր - 1
- «Սուրբ Գրիգոր Լուսավորի» ԲԿ ՓԲԸ պետական բժշկական քոլեջ - 1
- «Սուրբ Գրիգոր Լուսավորիչ» ԲԿ ՓԲԸ պետական բժշկական քոլեջ - 1
- Սևանի Վազգենյան հոգևոր դպրանոց - 1

- Սևանի Վազգենյան հոգևոր դպրանոց - 1
- Վ. Բրյուսովի անվան պետական համալսարան - 2
- «ՎԷՄ» համահայկական հանդես - 1
- “Регион и мир” научно-аналитический журнал – 1

Ստեփանավանի համայնքապետարանի, ՀՀ ԿԳՄՄՆ Ստեփանավանի մշակույթի և ժամանցի կենտրոնի (Ստեփան Շահումյանի տուն-թանգարան) հետ – մեկ գիտաժողով

10. Տեղեկություն համատեղ միավորումների (ամբիոններ, լաբորատորիաներ և այլն) մասին /չկան/:

Աղյուսակ 1

2023թ. թեմատիկայի ամփոփ տվյալներ

№	Կազմակերպությունը	Թեմաների կամ պայմանագրերի թիվը (4) և ֆինանսավորման ծավալը (299.719,0 հազ. դր.)			
		Նպատակային ֆինանսավորում	Բազային ֆինանսավորում	Գիտկոմից ստացված այլ ֆինանսավորում	Տնտ.պայմանագրեր
1	ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ	-	271.142,3	26.850,0	1.726,7

Աղյուսակ 2

Արտոնագրային ցուցանիշներ

№	Կազմակերպությունը	Արտոնագրերի հայտերի թիվը	Դրական որոշումների թիվը	Ստացված արտոնագրերի թիվը
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5

Կազմակերպության անցկացրած հանրապետական և միջազգային գիտական միջոցառումներ

№	Միջոցառման անվանումը	Անցկացման վայրն ու ժամանակը, կազմակերպիչները	Մասնակիցների թիվը	
			ընդամենը	այդ թվում՝ արտ. երկրներից
1	Խորհրդային Հայաստանի առօրյա կյանքի «Սպիտակ էջերը» խորագրով գիտաժողով-կլոր սեղան	ՀՀ, Կոտայքի մարզ, Ծաղկաձոր, Գրողների ստեղծագործական տուն-հյուրանոցային համալիր 30.04.2023 ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ	7	1
2	ՌԴ Հյուսիսկովկասյան դաշնային համալսարանի միջազգային հարաբերությունների Միջազգային հարաբերությունների ամբիոնի վարիչ, պրոֆեսոր Իգոր Կրյուչկովի «Ռուսաստանի արտաքին քաղաքականությունը Հայկական հարցի վերաբերյալ 19-րդ դարի վերջին և 20-րդ դարի սկզբին» թեմայով զեկուցումը	ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի նիստերի դահլիճ 27.06.2023 ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ	50	2

3	<p>«Լոռե բերդից մինչև Ստեփանավան. Պատմամշակութային ժառանգության հետքերով» խորագրով գիտաժողով՝ նվիրված Ստեփանավան քաղաքի անվանակոչության 100-ամյակին</p>	<p>ՀՀ, Լոռու մարզ, ք. Ստեփանավան Ստեփանավանի մշակույթի և ժամանցի կենտրոն (Ստեփան Շահումյանի տուն-թանգարան) 14.07.2023</p> <p>Ստեփանավանի համայնքապետարան ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ ՀՀ ԿԳՄՄՆ</p> <p>Ստեփանավանի մշակույթի և ժամանցի կենտրոն (Ստեփան Շահումյանի տուն-թանգարան)</p>	6	1
4	<p>ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի Երիտասարդ գիտաշխատողների XLIII գիտական նստաշրջան՝ նվիրված Ս. Կրկյաշարյանի ծննդյան 100-ամյակին</p>	<p>ՀՀ, Լոռու մարզ, ք. Ստեփանավան Ստեփանավանի մշակույթի և ժամանցի կենտրոն (Ստեփան Շահումյանի տուն-թանգարան) 15-16.07.2023</p> <p>ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ</p>	14	1

5	<p>ԱՄՆ Կալիֆորնիայի Լոս Անջելեսի համալսարանի Ռ. Հովհաննիսյանի անվան «Հայոց նորագույն պատմության» ամբիոնի վարիչ և «Promise» Հայկական ինստիտուտի Հայագիտական կենտրոնի տնօրեն, պատմաբան, պրոֆեսոր Սեպուհ Ասլանյանի «Փունջ մը մազ եւ ընկղմած տապանաքար. Մտորումներ Շահամիր Շահամիրյանի անձանոթ պատմության շուրջ» խորագրով զեկուցումը</p>	<p>ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի նիստերի դահլիճ 15.09.2023 ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ</p>	55	6
6	<p>«Հայաստանը և հայությունը համաշխարհային պատմության շրջադարձային փուլերում (պատմություն և արդիականություն)» խորագրով միջազգային գիտաժողով</p>	<p>ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի նիստերի դահլիճ 19.09.2023 ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ</p>	18	4
7	<p>Գերաշնորհ Լևոն արքեպիսկոպոս Զեքիյանի ծննդյան 80-ամյակին նվիրված հանդիսավոր նիստ</p>	<p>ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի նիստերի դահլիճ 25.10.2023 ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ</p>	45	3
8	<p>Յուրի Սարգսյանի «Արատտա. Ժառանգության ակունքները» գրքի շնորհանդեսը</p>	<p>ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի նիստերի դահլիճ 10.11.2023 ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ</p>	90	

9	«Պատմական սկզբնաղբյուրները հայկական գաղթավայրերի մասին» առկա և առցանց միջազգային գիտաժողով՝ նվիրված աղբյուրագետ, պատմաբան, պ.գ.թ. Սուրեն Քոլանջյանի ծննդյան 100-ամյակին	ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի նիստերի դահլիճ 14.11.2023 ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ	9	1
10	Հոբելյանական գիտագործնական հուշ-ցերեկույթ՝ նվիրված պատմաբան Սիմոն Կրկյաշարյանի ծննդյան 100-ամյակին	ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի նիստերի դահլիճ 8.12.2023 ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ	60	
11	«1919-1920 թթ. Հայաստանի Հանրապետության վերաբերյալ ազգերի լիգայի ընդունած փաստաթղթերի ժողովածու»-ի շնորհանդես	ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի նիստերի դահլիճ 15.12.2023 ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ	50	

Աղյուսակ 4

Աշխատակիցների արտասահման (այդ թվում՝ ԱՊՀ երկրներ) կատարած գործուղումներ

№	Կազմակերպությանը	Երկիրը	Գործուղված գիտնականների թվաքանակը		
			Գիտաժողովներին մասնակցելու	Համատեղ գիտական աշխատանք կատարելու	Բանակցությունների և քննարկումների համար
1	ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ	Լեհաստան	1		
2		Լիբանան	4		2
3		Հունաստան	1		1
4		Ավստրիա	1		
5		ՌԴ	6		1
6		Վրաստան	1		

7		Ուզբեկիստան			4
8		Բտալիա	1		

Աղյուսակ 5

Կազմակերպությունում արտասահմանյան գիտնականների ընդունելություն

№	Կազմակերպությունը	Երկիրը	Ընդունված գիտնականների թվաքանակը		
			Գիտաժողովների և մասնակցելու	Համատեղ գիտական աշխատանք կատարելու	Բանակցությունների և քննարկումների համար
1	ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ	ԱՄՆ			1
2		Գերմանիա		1	1
3		Իրան		1	1

Աղյուսակ 6

Կազմակերպության միջազգային դրամաշնորհներ

	Կազմակերպությունը	Թեմայի անվանումը	Հիմնադրամի կամ կազմակերպության անվանումը	Դրամաշնորհի ժամկետը		Ֆինանսավորման ծավալը (\$, €, GBP, руб., դր. և այլն)		Թեմայի դեկավարը
				սկիզբ	ավարտ	ընդհանուր	2023թ. համար	
	2	3	4	5		6	7	8

ԳԱԱ գիտաշխատողների 2023թ. հրապարակումների ընդհանուր քանակը

Կազմակերպությունը	Մենագրություններ, հոդվածների ժողովածուներ, գրքեր		Դասագրքեր, ուսումնական ձեռնարկներ		Հոդվածներ գրախոսվող ամսագրերում		Հոդվածներ գիտաժողովների նյութերի ժողովածուներում		Թեզիսներ	
	Հանրապետ.	Արտասահմ.	Հանրապետ.	Արտասահմ.	Հանրապետ.	Արտասահմ.	Հանրապետ.	Արտասահմ.	Հանրապետ.	Արտասահմ.
ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ	14	-	3	-	167	28	37	3	11	5

Տվյալներ ԳԱԱ համակարգում գործող մասնագիտական խորհուրդների վերաբերյալ

Կազմակերպությունը	Ատենախոսության խորհրդի ծածկագիրը	Մասնագիտության ծածկագիրը և անվանումը	Խորհրդի նախագահը, գիտ.աստիճան, անուն, ազգանուն)	2023 թ. կազմակերպության աշխատակիցների կողմից պաշտպանված ատենախոսությունների թիվը	
				դոկտորական	թեկնածուական
ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ	004	Է.00.01 (Հայոց պատմություն) Է.00.05 (Պատմագրություն, աղբյուրագիտություն)	պ.գ.դ., պրոֆ., ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Ա. Մելքոնյան պ.գ.թ., դոցենտ Հ. Մուրադյան	-	1

Աշխատողների թվաքանակի ամփոփ տվյալներն առ 01.01.2024թ.

№	Կազմակերպությունը	Աշխատողների ընդհանուր թիվը	Գիտական աշխատողների ընդհանուր թիվը	ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոսներ	ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամներ	Գիտության դոկտորներ	Գիտության թեկնածուներ
1	ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ	101	75	1	1	18	45

Ինստիտուտի տնօրեն

Ա.Ա. Մելքոնյան

Ինստիտուտի գիտքարտուղար

Հ.Ղ. Մուրադյան

О Т Ч Е Т
об основных результатах
научной и научно-организационной деятельности
института истории НАН РА за 2023 г.

1. Наиболее важные результаты.

В рамках темы «Армения и армяне в новейший период. Армянский вопрос и Геноцид армян» (руководитель д.и.н. К. Хачатрян) в результате международного сотрудничества в журнале «Oriental Studies» (Scopus, Q1), имеющем высокий рейтинг в рамках мониторинга и оценки, была опубликована статья, посвященная проблемам Советского национально-государственного строительства на примере Советской Армении и Арцаха. Авторы статьи (А. Мелконян, К. Хачатрян, И. Крючков) на конкретных фактах показывают, что Арм. ССР и Нагорно-Карабахская Республика были национальными образованиями со многими признаками государственности, на основе которых в 1991 г. В сентябре возникли два независимых армянских государства: Республика Армения и Республика Арцах.

В сборнике докладов научно-практической конференции, посвященной арцахским проблемам, представлены анализы, статьи и предложения по их решению в сложной геополитической ситуации, сложившейся вокруг Арцаха и Республики Армения.

2. Результаты, полученные на основе базового финансирования:

В рамках темы «Проблемы армянской государственности с древнейших времен до 1918 года» (руководитель академик НАН РА А. Мелконян) изданы следующие работы.

- Е. Маргаряна “На разломах миросистем: из истории контактных зон Перед неазиатского региона: Исторические очерки”. Исследование посвящено Евфратской контактной зоне в древности и в средние века. Евфратское порубежье находится одновременно на перекрестке нескольких миросистем и нескольких цивилизаций. Поэтому еще с архаических времён в этом месте и вокруг него происходили непрекращающиеся столкновения между мирами и империями, что накладывало отпечаток на жизнь этого небольшого, но густонаселённого субрегиона. Начиная со II тысячелетия Евфратский разлом был яблоком раздора между империями, из-за чего частями оказывался в составе различных миросистем и цивилизаций – так называемых Номосов, но несмотря на разорванность этот регион сохранял культурное, религиозное и экономическое

единство и внутреннюю ментальную цельность. Часть жителей разлома, при этом, служила верой и правдой имперским властям, другая находилась в ярко выраженной оппозиции метрополии. Эти, возникающие на периферии миросистем, мостовые культуры, а иногда и целые субцивилизации всё ещё остаются недооценёнными и мало изученными. Работа является первой из трех книг автора, посвящённой данной тематике. Работа предназначена историкам, политологам, специалистам, интересующимся теоретическими вопросами античной истории, преподавателям вузов, учителям средних школ, аспирантам, студентам, а также лицам, интересующимся древней историей и культурой.

- Сборник материалов, посвященный 100-летию создания приюта «Птичье гнездо», основанного впоследствии Геноцида армян датской миссионеркой Мари Якобсон в 1922 году в прибрежном городе Джибель в Ливане, где освещается деятельность школы-интерната.

В рамках темы «Армения и армяне в новейший период. Армянский вопрос и Геноцид армян» (руководитель д.и.н. К. Хачатрян) были опубликованы:

Работа Карена Мкртчяна «Армяно-иранские отношения 1991-2005 гг.», в которой обсуждаются армяно-иранские политические, экономические, научные, образовательные и культурные отношения, а также роль армянской общины Ирана, принимавшей определенное участие в этом процессе, в 1991-2005 гг. В книге предпринята попытка поразмышлять о достижениях и проблемах двусторонних отношений.

- Книга Климента Арутюняна «Армяне-моряки в Великой отечественной войне (1941-1945 гг.).

В книге на основе новых архивных документов, выявленных в центральных архивах Военно-морского флота и Министерства обороны Российской Федерации, соответствующей литературы и печати, впервые в армянской историографии освещаются проблемы участия армян-моряков Балтийского, Черного, Северного и Тихоокеанского флотов в Великой Отечественной войне Советского Союза (1941-1945 гг.).

В рамках темы «Источниковедение и историография» (научный руководитель к.и.н. А. Шахназарян) была опубликована публикована третья книга "Иностранные источники об армянских колониях", в которой представлена 75-летняя история национальной семинарии "Карен Еппе" в Алеппо.

3. Результаты тематического финансирования.

В рамках темы «Белые страницы» истории Советской Армении. От национального пробуждения к независимости (1965-1991)» (руководитель д-р К. Хачатрян) в 2023 г. была проделана соответствующая работа членами группы, согласно заданию и графику темы.

Были изучены периодические издания (газеты, журналы), хранящиеся в Национальной библиотеке Армении и фундаментальной научной библиотеке НАН РА, а также имеющиеся в интернете оцифрованные издания (газеты, журналы), научная и художественная литература, мемуары, фотографии, документальные и художественные фильмы, проведены интервью в Ереване и областях, изучены архивные документы в Национальном архиве Армении (НАН) и в областных филиалах архива в Лори и Тавуше (около 160 архивных дел), в территориальном представительстве в городе Абовян.

30 апреля 2023 года в городе Цахкадзор Котайкской области состоялась международная конференция и круглый стол на тему “Белые страницы повседневной жизни Советской Армении”. В последнем участвовали представители различных научно-исследовательских структур: Института общей истории НАН РФ, Института истории НАН РА, ЕГУ, АГПУ.

Члены группы также провели работу по представлению результатов проведенного исследования широкой общественности в научно-популярном варианте. С этой целью члены группы Гарик Жамгарян и Гаяне Казарян выступили с лекциями.

Цикл лекций «Армения в 20 веке», прочитанными Амо Сукиасяном на телеканале «БУН» связаны с проблемами темы исследования: «Социальная жизнь и повседневная жизнь населения в послевоенный период» (<https://www.youtube.com/watch?v=KhYQYFqYHZI>), Армения в годы "реконструкции" (<https://www.youtube.com/watch?v=I7G2p753ptA>), "Процесс независимости Армении (1990-1991)" (<https://www.youtube.com/watch?v=ky6tCG7L8Vg>) темы.

В рамках темы опубликовано 6 научных статей.

4. Прикладных разработок нет.

Директор института,
академик НАН РА

А.А. Мелконян

Ученый секретарь, к.и.н., доцент

А.Г. Мурадян

ANNUAL REPORT

On the Main Results of the Scientific and Scientific-Organizational Activities of the Institute of History of NAS RA for 2023

1. The most important results.

Within the framework of the theme “Armenia and Armenians in the modern period. The Armenian Question and the Armenian Genocide” (headed by Doctor of Sciences in History K. Khachatryan) as a result of international cooperation, an article devoted to the problems of Soviet nation-state building on the example of Soviet Armenia and Artsakh was published in the journal “Oriental Studies” (Scopus, Q1), with a high rating in the framework of monitoring and evaluation (WoS). The authors of the article (A. Melkonyan, K. Khachatryan, I. Kryuchkov) highlight on specific facts that the Armenian SSR and the Nagorno-Karabakh Republic were national entities with many signs of statehood, on the basis of which in September, 1991 two independent Armenian states emerged: the Republic of Armenia and the Republic of Artsakh.

The collection of reports of the scientific and practical conference dedicated to the Artsakh problems presents analyses, articles and proposals for their solution in the difficult geopolitical situation around Artsakh and the Republic of Armenia.

- *Within the framework of the theme “The Armenian Statehood from the Ancient Times to 1918” (headed by Academician of the NAS RA A. Melkonyan) were published.*

- Ye. Margaryan, “On the Fractures of the World Systems: from the History of the Near East Rimlands. Historical Outline”, Yerevan, Institute of History of the National Academy of Sciences of the Republic of Armenia, Book I: The study is devoted to the Euphrates contact zone in ancient times and in the Middle Ages. The Euphrates river is located simultaneously at the crossroads of several microsystems and several civilizations. Therefore, since archaic times, there have been incessant clashes between worlds and empires in and around this place, which has left its mark on the life of this small but densely populated subregion. Since the second millennium, the Euphrates rift has been a bone of contention between empires. As a result it turned out to be part of various world systems and civilizations—the so-called Nomoses, but despite the fragmentation, this region maintained cultural, religious and economic unity and internal mental integrity. Some of the inhabitants of the rift, at the same time, served faithfully to the imperial authorities, while others were in pronounced opposition to the metropolis. These bridge cultures, which arise on the periphery of the world system, and sometimes entire subcivilizations still remain underestimated and little studied.

- A collection of materials dedicated to the 100th anniversary of the establishment of the “Bird’s Nest” orphanage, founded after the Armenian Genocide by Danish missionary Marie Jacobson in 1922 in the coastal town of Jibel in Lebanon, which highlights the activities of the boarding school.

Within the framework of the theme “Armenia and Armenians in the modern period. The Armenian Question and the Armenian Genocide” (headed by the Doctor of Sciences in History K. Khachatryan) were published:

Karen Mkrtychyan’s work “Armenian-Iranian Relations 1991-2005”. It covers Armenian-Iranian political, economic, scientific, educational and cultural relations, as well as the role of the Armenian community of Iran, which took a certain part in this process, in 1991-2005. The book attempts to reflect on the achievements and problems of bilateral relations.

Kliment Harutyunyan’s book “Armenian Sailors in the Great Patriotic War (1941-1945). Based on new archival documents identified in the central archives of the Navy and the Ministry of Defense of the Russian Federation, relevant literature and press, the book highlights for the first time in Armenian historiography the problems of the participation of Armenian sailors of the Baltic, Black, Northern and Pacific Fleets in the Great Patriotic War of the Soviet Union (1941-1945).

Within the framework of the theme “Source studies and historiography” (the scientific supervisor Candidate of Sciences in History A. Shahnazaryan) the third book “Foreign Sources on Armenian Colonies” has been published, which presents the 75-year history of the Karen Eppe National Seminary in Aleppo.

3. Results of Thematic Financing.

Within the framework of the research theme “‘White Pages’ of the history of Soviet Armenia. From National Awakening to Independence (1965-1991)” (headed by Doctor of Sciences in History, Prof. K. Khachatryan) the relevant work was done by the members of the group, according to the task and schedule of the theme.

Periodicals (newspapers, magazines) stored in the National Library of Armenia and the Fundamental Scientific Library of the National Academy of Sciences of the Republic of Armenia, as well as digitized publications (newspapers, magazines), scientific and fiction literature, memoirs, photographs, documentaries and feature films were studied, interviews were conducted in Yerevan and the regions, archival documents were studied in The National Archive of Armenia (NAS) and the regional branches of

the archive in Lori and Tavush (about 160 archival files), in the territorial representation in the city of Abovyan.

On April 30, 2023, an international conference and a round table on the topic “White Pages of the Daily Life of Soviet Armenia” was held in the city of Tsakhkadzor, Kotayk region. The latter was attended by representatives of various research structures: the Institute of General History of the National Academy of Sciences of the Russian Federation, the Institute of History of the National Academy of Sciences of the Republic of Armenia, YSU, ASPU.

The members of the group also carried out work on presenting the results of the study to the general public in a popular scientific version. To this end, members of the group Garik Zhamharyan and Gayane Ghazaryan gave lectures.

The series of lectures “Armenia in the 20th century”, read by Hamo Sukiasyan on the “BUN” TV channel, are related to the problems of the research topic: “Social Life and Everyday Life of the Population in the Post-War Period” (<https://www.youtube.com/watch?v=KhYQYFqYHZI>), “Armenia During the Era of ‘Reconstruction’” (<https://www.youtube.com/watch?v=I7G2p753ptA>), “The Process of Independence of Armenia (1990-1991)” (<https://www.youtube.com/watch?v=ky6tCG7L8Vg>) topics.

Six scientific articles have been published within the framework of the topic

4. The applied working out (no).

Director of the Institute of History,
Academician of NAS RA

A. A. Melkonyan

Scientific Secretary,
Candidate of History, associate professor

A. Gh. Muradyan